

ਯਿਸੂ ਦੀ ਸੇਵਕਾਈ ਦਾ ਆਰੰਭ

(4:12-25)

ਸ਼ੈਤਾਨ ਵੱਲੋਂ ਯਿਸੂ ਦੀ ਅਜ਼ਮਾਇਸ਼ ਕਰ ਲੈਣ ਦੇ ਬਾਅਦ (4:1-11), ਹੇਰੋਦੇਸ ਅੰਤਿਪਾਸ ਵੱਲੋਂ ਯੂਹੰਨਾ ਨੂੰ ਜੇਲ ਵਿਚ ਸੁੱਟਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ (4:12; ਵੇਖੋ 14:3-5), ਯਿਸੂ ਆਪਣੀ ਸੇਵਕਾਈ ਵਿਚ ਲਗ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਯੂਹੰਨਾ 1:19-3:36. ਮਰਕੁਸ ਅਤੇ ਲੂਕਾ ਦੇ ਨਾਲ ਮੱਤੀ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਇਹ ਭਾਗ (4:12-25) ਯਿਸੂ ਦੀ ਸੇਵਕਾਈ ਦੀ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਹਾੜੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਤਕ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (5:1-7:29)। ਮੱਤੀ ਨੇ ਪਵਿੱਤਰ ਲਿਖਤ ਦੇ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਫ਼ਰਨਾਹੂਮ ਵਿਚ ਯਿਸੂ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਝਲਕ (4:12-17), ਆਪਣੇ ਚਾਰ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦਣ (4:18-22), ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਕਾਈ ਦਾ ਸਾਰ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ (4:23-25)।

ਕਫ਼ਰਨਾਹੂਮ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ (4:12-17)

¹²ਜਦ ਉਹ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਯੂਹੰਨਾ ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਗਲੀਲ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਿਆ। ¹³ਅਤੇ ਨਾਸਰਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਫ਼ਰਨਾਹੂਮ ਵਿਚ ਜਾ ਰਿਹਾ, ਜਿਹੜਾ ਝੀਲ ਦੇ ਕੰਢੇ ਜ਼ਬੁਲੁਨ ਅਤੇ ਨਫਥਾਲੀ ਦੇ ਬੰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਹੈ। ¹⁴ਕਿ ਯਸਾਯਾਹ ਨਬੀ ਦਾ ਵਾਕ ਪੂਰਾ ਹੋਵੇ ਕਿ

¹⁵‘ਜ਼ਬੁਲੁਨ ਦੀ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਨਫਥਾਲੀ ਦੀ ਧਰਤੀ,
ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਰਾਹ ਯਰਦਨੋਂ ਪਾਰ, ਪਹਾਈਆਂ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਗਲੀਲ
¹⁶ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਅਨੁਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੱਡਾ ਚਾਨਣ ਵੇਖਿਆ,
ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਮੌਤ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਛਾਇਆ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਚਾਨਣ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ।’

¹⁷ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਯਿਸੂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤੇਬਾ ਕਰੋ ਕਿਉਂ ਜੋ ਸੁਰਗ ਦਾ ਰਾਜ ਨੇੜੇ ਆਇਆ ਹੈ।

ਆਇਤ 12. ਮਸੀਹ ਦੀ ਸੇਵਕਾਈ ਵਿਚ ਇੱਥੇ ਭਾਵੇਂ ਯੂਹੰਨਾ ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਮੱਤੀ ਨੇ ਉਸ ਕੈਦ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਨੂੰ 14:1-12 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ। ਯਿਸੂ ਨੇ ਯੂਹੰਨਾ ਦੀ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰੀ ਦੀ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਗਲੀਲ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਇਸ ਤੁਰ ਜਾਣ ਦਾ ਸਹੀ ਸਹੀ ਕਾਰਣ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ। ਕ੍ਰਿਆ ਸ਼ਬਦ ‘‘ਤੁਰ ਪਿਆ’’ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹਾਲਾਤ ਤੋਂ ਬਚਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਵਿਖਾਉਣ ਲਈ ਮੱਤੀ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ‘‘ਤੁਰ’’ ਜਾਂ ‘‘ਗਿਆ’’ ਬਾਰ ਬਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ

(2:12-14, 22; 12:15; 14:13; 15:21)। ਇੱਥੇ ਭਲਾ ਯੂਹੰਨਾ ਦੀ ਸੇਵਕਾਈ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ? ਸ਼ਾਇਦ ਨਹੀਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਹੇਰੋਦੇਸ ਅੰਤਿਪਾਸ ਜਿਸਨੇ ਪਿਰੀਆ (ਯਰਦਨ ਨੇੜੇ) ਯੂਹੰਨਾ ਨੂੰ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਰਾਜ ਗਲੀਲ ਵਿਚ ਵੀ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਯਿਸੂ ਗਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲਿਓਨ ਮੌਰਿਸ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਹੈ, 'ਇਹ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੱਧ ਹੈ ਕਿ ਯੂਹੰਨਾ ਦੀ ਸੇਵਕਾਈ ਤੇ ਯਿਸੂ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸੇਵਕਾਈ ਦੇ ਆਰੰਭ ਹੋਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ; ਯੂਹੰਨਾ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉੱਥੇ ਹੀ ਯਿਸੂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਗਲੀਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕਰਨਾ ਸੀ।'¹

ਯਿਸੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੇਵਕਾਈ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕੇਂਦਰ ਯਹੂਦੀਆ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਸ਼ਹਿਰ ਯਰੂਸ਼ਲਮ ਨਾਲੋਂ, ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ। ਯਹੂਦੀਆ ਦੇ ਲੋਕ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਗਲੀਲੀ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਪਿਛੜੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਅਨਪੜ ਮੰਨਦੇ ਸਨ (26:69, 73; ਯੂਹੰਨਾ 7:41, 52; ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 2:7; 4:13)। ਤਾਂ ਵੀ ਖ਼ੁਦ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ 'ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮੂਰਖਾਂ ਨੂੰ' ਚੁਣਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ 'ਬੁੱਧਵਾਨਾ ਨੂੰ ਲੱਜਿਆਵਾਨ ਕਰੇ' (1 ਕੁਰਿੰਥੀਆਂ 1:27)।

ਆਇਤ 13. ਯਿਸੂ ਨਾਸਰਤ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਜੋ ਉਸ ਦਾ ਜੱਦੀ ਸ਼ਹਿਰ ਸੀ (2:23)। ਪਰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਠੁਕਰਾਏ ਜਾਣ ਕਰਕੇ (ਲੂਕਾ 4:16-31)² ਉੱਥੋਂ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਕਫ਼ਰਨਾਹੂਮ ਵਿਚ ਬਣਾਇਆ ਜਿਹੜਾ ਝੀਲ ਦੇ ਕੰਢੇ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ 'ਆਪਣੇ ਨਗਰ' (9:1) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਖਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਜ਼ਬੂਲੁਨ ਅਤੇ ਨਫ਼ਥਾਲੀ ਦੇ ਗੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸੀ।

ਕਫ਼ਰਨਾਹੂਮ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਤਰਕਸੰਗਤ ਥਾਂ ਗਲੀਲ ਦੀ ਝੀਲ ਦੇ ਉੱਤਰ ਪੱਛਮੀ ਦੇ ਸਿਰੇ ਤੇ ਟੈਲਹੋਮ ਨਾਮਕ ਥਾਂ ਹੈ। 1905 ਵਿਚ ਫ਼੍ਰਾਂਸੀਸਕੀ ਲੋਕਾਂ (ਅਸੀਸੀ ਦੇ ਫ਼੍ਰਾਂਸਿਸ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ) ਨੇ ਇਸ ਥਾਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖ਼ੁਦਾਈ ਕਰਕੇ ਕਾਇਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਥਾਂ ਪੁਰਾਣਾ ਕਫ਼ਰਨਾਹੂਮ ਸੀ। ਨਾਂਅ 'ਕਫ਼ਰਨਾਹੂਮ' ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ 'ਨਹੂਮ ਦਾ ਪਿੰਡ,' ਅਤੇ ਇਹ ਪੁਰਾਣੇ ਨੇ ਦੇ ਉਸ ਨਬੀ ਦਾ ਘਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। 'ਨਾਹੂਮ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਹਮਦਰਦੀ ਭਰਿਆ।' ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨਾਂਅ ਉਸ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਬੇਸਹਾਰਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਕਫ਼ਰਨਾਹੂਮ ਯਿਸੂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਹ ਗਲੀਲ ਦੀ ਝੀਲ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਨੌਰਥ ਦੀ ਝੀਲ (ਗਿਣਤੀ 34:11), ਗਨੇਸਰਥ ਦੀ ਝੀਲ (ਲੂਕਾ 5:1), ਤਿਬਿਰਿਆਸ ਦੀ ਝੀਲ (ਯੂਹੰਨਾ 21:1) ਵੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਝੀਲ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅੱਜ ਇਹ ਉੱਤਰ ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਤਕ ਤੇਰਾਂ ਕੁ ਮੀਲ ਲੰਮੀ ਅਤੇ ਪੂਰਬ ਤੋਂ ਪੱਛਮ ਤਕ ਅੱਠ ਕੁ ਮੀਲ ਚੌੜੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਕੰਢਿਆਂ ਤੇ ਫ਼ਲਿਸਤੀਨ ਦੇ ਕਈ ਮੁੱਖ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ ਕੰਢਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਨੌਂ ਸੰਘਣੀ ਅਬਾਦੀ ਵਾਲੇ ਸ਼ਹਿਰ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਜ ਸਿਰਫ਼ ਤਿਬਿਰਿਆਸ ਬਚਿਆ ਹੈ।

ਆਇਤ 14. ਮੱਤੀ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਯਿਸੂ ਦਾ ਕਫ਼ਰਨਾਹੂਮ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਕੋਈ ਸੰਜੋਗ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੀ ਕਿ ਯਸਾਯਾਹ ਨਬੀ ਦਾ ਵਾਕ ਪੂਰਾ ਹੋਵੇ। ਮੱਤੀ ਨੇ ਅਗਲੀਆਂ ਕੁਝ ਆਇਤਾਂ ਵਿਚ ਜਿਸ ਨਬੂਵਤ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਯਸਾਯਾਹ 9:1, 2 ਤੋਂ ਹੀ ਲਈ ਗਈ ਹੈ।

ਆਇਤ 15. ਕਫ਼ਰਨਾਹੂਮ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਸੜਕਾਂ ਪਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਸੀਰੀਆ ਤੋਂ ਮਿਸਰ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਪਮੁੱਖ ਵਪਾਰ ਮਾਰਗ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਰਾਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ (ਯਸਾਯਾਹ 9:1)। ਗਲੀਲ ਦੀ ਗੱਲ ਵਧੇਰੇ ਖ਼ਾਸ ਅਰਥ ਵਿਚ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਡੋਨਲਡ ਏ.

ਰੈਗਨਰ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਹੈ:

‘ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਰਾਹ’ ... ਯਿਸੂ ਦੀ ਸੇਵਕਾਈ ਦੇ ਪਰਮੁੱਖ ਨਗਰਾਂ ਬੈਤਸੈਦਾ ਅਤੇ ਕਫ਼ਰਨਾਹੂਮ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਗਲੀਲ ਦੀ ਝੀਲ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਕੰਢੇ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਜਾਂਦੀ ਭੂਮੱਧ ਕੰਢੇ ਤੇ ਦਮਿਸ਼ਕ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕੈਸਰੀਆ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਵਾਲੀ ਰੋਮੀ ਸੜਕ (ਵਾਇਆ ਮੇਰਿਸ) ਸੀ।^੧

ਕਫ਼ਰਨਾਹੂਮ ਫ਼ਲਿਸਤੀਨ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸੰਘਣੀ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਵੀ ਸੀ। ਯਹੂਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਜੋਸੇਫ਼ਸ ਜੋ ਗਲੀਲ ਦਾ ਹਾਕਮ ਵੀ ਸੀ, ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ 240 ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਆਬਾਦੀ ਪੰਦਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ।^੨

ਗਲੀਲ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਬਹੁਤ-ਕੌਮੀ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਪਰਾਈਆਂ ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਗਲੀਲ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ (ਯਸਾਯਾਹ 9: 1) ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਅੱਠਵੀਂ ਸਦੀ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਸਦੀ ਈ. ਪੂ. ਤਕ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਆਬਾਦੀ ਗੈਰਕੌਮਾਂ ਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਗੈਰਕੌਮਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੀ। ਸੀਰੀਆ ਉੱਤਰ ਅਤੇ ਪੂਰਬ ਤਕ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੱਛਮ ਤਕ ਫ਼ਿਨੀਕੇ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਸੀ ਅਤੇ ਦੱਖਣ ਤਕ ਸਾਮਰੀ ਲੋਕ ਸਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਗਲੀਲ ਵਿਚ ਗੈਰਕੌਮਾਂ ਦੀ ਘੁਸਪੈਠ ਹੋਈ ਸੀ। ਜਦ ਸੁਲੇਮਾਨ ਨੇ ਸੂਰ ਦੇ ਰਾਜੇ ਹੀਰਾਮ ਨੂੰ ਵੀਹ ਗਲੀਲੀ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ (1 ਰਾਜਿਆਂ 9: 11)। ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਇਸਰਾਏਲੀਆਂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ਰਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ (ਨਿਆਈਆਂ 1: 30, 33)। ਗਲੀਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੇ ਰੀਤੀ ਰਿਵਾਜਾਂ ਅਤੇ ਸੱਭਿਅਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਐਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਫ਼ਲਿਸਤੀਨ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ। ਜੋਸੇਫ਼ਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ‘ਉਹ ਨਵੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਸੁਭਾਅ ਤੋਂ ਹੀ ਬਦਲਾਅ ਦੀ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਸਨ ਅਤੇ ਬਗ਼ਾਵਤ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।’^੩

ਆਇਤ 16. ਦੁਹਰਾਈ ਗਈ ਨਬੂਵਤ (ਯਸਾਯਾਹ 9:2) ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਸੀ ਜਦ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਉੱਤੇ ਅਸੂਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਲੁੱਟ ਕੇ ਰੂਹਾਨੀ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਹੁਣ ਖੁਦਾ ਦੀ ਸਚਿਆਈ ਦੇ ਤੇਜ਼ ਚਾਨਣ ਨੂੰ ਵੇਖ ਲਿਆ ਸੀ। ਨਬੀ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਚਾਨਣ ਜਿਹੜਾ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਯਹੂਦਾਹ ਜਾਂ ਯਰੂਸ਼ਲਮ ਵਿਚ ਚਮਕਣਾ ਸੀ, ਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹਨੇਰੇ ਦੇ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣਾ ਸੀ। ‘ਅਨੂਰਾ’ ਸ਼ਬਦ ਰੂਹਾਨੀ ਅੰਨੇਪਣ, ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਗਿਰਾਵਟ ਜਾਂ ਬੇਆਸ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ‘ਚਾਨਣ’ ਰੂਹਾਨੀ ਸਮਝ ਜਾਂ ਗਿਆਨ ਜਾਂ ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਸ਼ਿੰਦਰੀ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ। ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਯਿਸੂ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਹਨੇਰੇ ਦਾ ਉਹ ਪੜਦਾ ਹਟ ਜਾਣਾ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ ਸੱਚਿਆਈ ਦੇ ਵੱਡੇ ਚਾਨਣ ਨਾਲ ਚਮਕਣਾ ਸੀ। ਯਿਸੂ ਨੇ ਆਪ ‘ਚਾਨਣ’ ਹੋਣਾ ਸੀ (ਯੂਹੰਨਾ 1:4, 8, 9; 3: 19; 8: 12; 12:46)।

ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਯਿਸੂ ਆਇਆ ਉਹ ਯਹੂਦੀ ਹੀ ਸਨ। ਮੱਤੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੌਮੀਅਤ ਦੀ ਪਛਾਣ ਲਈ ਬਾਰ ਬਾਰ ਇਸ ਯੂਨਾਨੀ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ (1:21; 2:4, 6; 4:23; 9:35; 13: 15; 15:8; 21:23; 26:3, 5, 47; 27:1, 25, 64)। ਯਿਸੂ ਦੀ ਸੇਵਕਾਈ ‘ਇਸਰਾਏਲ ਦੀਆਂ ਗੁਆਚੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਭੇਡਾਂ’ ਉੱਤੇ ਕੇਂਦਰਤ ਹੈ (10:6; 15:24)। ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਇਹ ਯਹੂਦੀ ਲੋਕ ‘ਪਰਾਈਆਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਗਲੀਲ’ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਇੰਜੀਲ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਿਆਪੀ ਹੋਣ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਸੀ, ਜੋ ‘ਸਭ ਕੌਮਾਂ’ ਲਈ ਹੈ (28: 19; ਵੇਖੋ 1:3; 2: 1 ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਵੇਖੋ)।

ਆਇਤ 17. ਓਸੇ ਵੇਲੇ ਯਿਸੂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਤੇ ਸੰਕੇਤ ਹੈ। ਯਿਸੂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਵਾਕਅੰਸ਼ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਪਤਿਸਮੇ ਅਤੇ ਯੂਹੰਨਾ ਦੀ ਕੈਦ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਲੂਕਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗਲੀਲ ਦੇ ਹੋਰ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਸੇਵਕਾਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ (ਲੂਕਾ 4: 14, 15)। ਮਰਕੁਸ 1: 14 ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਯੂਹੰਨਾ ਦੇ ਫੜਵਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਯਿਸੂ ਗਲੀਲ ਵਿਚ ਆਇਆ ਅਰ ਉਸ ਨੇ ‘‘ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਖੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ’’ ਕੀਤਾ। ਮੱਤੀ ਦੇ ਵਾਕਅੰਸ਼ ‘‘ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗਾ’’ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਯਿਸੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਯੂਹੰਨਾ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸੇਵਕਾਈ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਦੀ ਆਮ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਵਾਕ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਯਿਸੂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੋਬਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਖਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਅਜਿਹਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਜੋ ਮਨ ਬਦਲਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਦਲ ਜਾਵੇ। ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਤੋਬਾ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸੁਰਗ ਦਾ ਰਾਜ ਨੇੜੇ ਆਇਆ [ਸੀ]। ਰਾਜ ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਨੇੜਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਖੁਦਾ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਵੜਨ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਹੈ, ਤੋਬਾ ਕਰਨਾ ਬਿਲਕੁਲ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ (ਲੂਕਾ 13: 3, 5; ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 2: 38; 17: 30)। ਜੈਕ ਪੀ. ਲੂਈਸ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਹੈ, ‘‘ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਯਿਸੂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਯੂਹੰਨਾ ਬਪਤਿਸਮਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਐਲਾਨ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵੱਧਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਮੱਤੀ 3: 2) ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਚੇਲਿਆਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਐਲਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਮੱਤੀ 10: 7)।’’⁶

ਮੁੱਢਲੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦਣਾ (4:18-22)

¹⁸ਗਲੀਲ ਦੀ ਝੀਲ ਦੇ ਕੰਢੇ ਫਿਰਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਨੇ ਦੋ ਭਰਾਵਾਂ ਅਰਥਾਤ ਸ਼ਮੂਊਨ ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਪਤਰਸ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਦੇ ਭਰਾ ਅੰਦ੍ਰਿਆਸ ਨੂੰ ਝੀਲ ਵਿਚ ਜਾਲ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਡਿੱਠਾ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਮਾਛੀ ਸਨ। ¹⁹ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਮੇਰੇ ਮਗਰ ਆਓ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਬਣਾਵਾਂਗਾ। ²⁰ਅਤੇ ਉਹ ਝੱਟ ਜਾਲਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਹ ਦੇ ਮਗਰ ਹੋ ਤੁਰੇ। ²¹ਅਰ ਉੱਥੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਉਹ ਨੇ ਹੋਰ ਦੋ ਭਰਾਵਾਂ ਅਰਥਾਤ ਜ਼ਬਦੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਯਾਕੂਬ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਹ ਦੇ ਭਾਈ ਯੂਹੰਨਾ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਦੇ ਨਾਲ ਬੇੜੀ ਉੱਤੇ ਆਪਣਿਆਂ ਜਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਦੇ ਸਨ ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ। ²²ਤਾਂ ਉਹ ਝੱਟ ਬੇੜੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਹ ਦੇ ਮਗਰ ਹੋ ਤੁਰੇ।

ਮੱਤੀ ਦਾ ਇਹ ਵਿਰਤਾਂਤ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਯਿਸੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁੱਢਲੇ ਚਾਰ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਚੁਣਿਆ। ਦੋ ਦੋ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਜੋੜੀਆਂ ਨੂੰ ਯਿਸੂ ਦੇ ਬੁਲਾਉਣ ਦੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਜੁਲਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ: ਪਤਰਸ ਅਤੇ ਅੰਦ੍ਰਿਆਸ (4: 18-20) ਅਤੇ ਯਾਕੂਬ ਅਤੇ ਯੂਹੰਨਾ (4: 21, 22)। ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਉਹੀ ਗੱਲਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ: (1) ਯਿਸੂ ਦਾ ਅੱਗੇ ਵੱਧਣਾ, (2) ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਵੇਖਣਾ, (3) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੱਛੀਆਂ ਫੜਨ ਦੀ ਗਤੀਵਿਧੀ, (4) ਚੇਲੇ ਬਣਨ ਲਈ ਯਿਸੂ ਦਾ ਸੱਦਾ ਅਤੇ (5) ਚੇਲਿਆਂ ਦਾ ਹੁੰਗਾਰਾ।⁷

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਯਿਸੂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਫ਼ਿਲਿੱਪਸ ਅਤੇ ਨਥਾਨੀਏਲ ਨਾਲ ਪਤਰਸ ਅਤੇ ਅੰਦ੍ਰਿਆਸ ਉਸ ਦੇ ਬਪਤਿਸਮੇ ਦੇ ਬਾਅਦ ਗਲੀਲ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਮੁੜਨ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ (ਯੂਹੰਨਾ 1: 35-45)। ਉਸ ਵਚਨ ਵਿਚ ਦੱਸੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਚਾਰ ਚੇਲੇ ਕਾਨਾ ਗਲੀਲ ਵਿਚ ਯਿਸੂ ਦੇ ਆਪਣਾ ਪਹਿਲਾ ਮੋਅਜਜ਼ਾ ਵਿਖਾਉਣ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ

(ਯੂਹੰਨਾ 2: 1, 2)।

ਚੇਲਾ ਉਸ ਦਾ ਜਿਸ ਦੇ ਉਹ ਮਗਰ ਚੱਲਦਾ ਹੈ, 'ਪੈਰੋਕਾਰ' ਜਾਂ 'ਵਿਦਿਆਰਥੀ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਯਹੂਦੀਆਂ ਵਿਚ ਚੇਲਿਆਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਨ ਤਾਂ ਆਮ ਗੱਲ ਸੀ,⁹ ਪਰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਯਿਸੂ ਵਾਂਗ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲੱਭਣਾ ਆਮ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ (ਯੂਹੰਨਾ 15: 16)।⁹ ਆਪਣੀ ਸੇਵਕਾਈ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਭਾਗ ਦੌਰਾਨ ਯਿਸੂ ਦੇ ਕਈ ਚੇਲੇ ਸਨ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਉਸ ਦੇ ਮਗਰ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਕਤ ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਯਹੂਦੀ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਦੇ ਜਾਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਸੀ, ਆਪਣਾ ਰਾਹ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ 'ਲਿਮਿਟੇਡ ਕਮੀਸ਼ਨ' ਦੇ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ (ਲੂਕਾ 10: 1)। ਇੱਥੇ ਹੀ ਚੇਲਿਆਂ ਦੇ ਇਸ ਵੱਡੇ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚੋਂ ਯਿਸੂ ਨੇ ਬਾਰਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਬਣ ਗਏ (ਲੂਕਾ 6: 13-16; ਵੇਖੋ ਮੱਤੀ 10: 1-4)। ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਰਸੂਲ' ਆਖਿਆ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਸੀ, ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਤਰਫ਼ੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਇਖ਼ਤਿਆਰ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਬਾਰਾਂ ਪੁਰਖ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਿਸੂ ਨੇ ਚੁਣਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਰਾਜਦੂਤ ਜਾਂ ਏਲਚੀ ਬਣ ਗਏ (ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 1: 8)। 4: 18-22 ਵਿਚ ਯਿਸੂ ਵੱਲੋਂ ਸੱਦੇ ਗਏ ਚਾਰ ਚੇਲੇ ਉਸ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਰਸੂਲ ਬਣ ਗਏ (17: 1; 26: 37; ਮਰਕੁਸ 5: 37; 13: 3)।

ਆਇਤ 18. ਉਸ ਯਿਸੂ ਨੇ ਸ਼ਮਉਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ ਅੰਦ੍ਰਿਆਸ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਮੱਛੀਆਂ ਫੜ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਜਾਲ ਗੋਲ ਅਕਾਰ ਦੇ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਭਾਰੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ।¹⁰ ਇਹ ਲੋਕ ਯਾਕੂਬ ਅਤੇ ਯੂਹੰਨਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜ਼ਬਦੀ ਨਾਲ ਮੱਛੀਆਂ ਫੜਨ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ (ਮਰਕੁਸ 1: 20; ਲੂਕਾ 5: 7, 10)। ਸ਼ਮਉਨ ਅਤੇ ਅੰਦ੍ਰਿਆਸ ਮੂਲ ਵਿਚ ਬੈਤਸੈਦੇ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ (ਯੂਹੰਨਾ 1: 44), ਪਰ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਫ਼ਰਨਾਹੂਮ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਘਰ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ (8: 5, 14; ਮਰਕੁਸ 1: 21, 29; ਲੂਕਾ 4: 31, 38)।

ਯਿਸੂ ਨੇ ਸ਼ਮਉਨ ਦਾ ਨਾਂਅ 'ਕੈਫ਼ਾ' (ਅਰਾਮੀ ਭਾਸ਼ਾ) ਜਾਂ ਪਤਰਸ (ਯੂਨਾਨੀ) ਰੱਖਿਆ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ 'ਪੱਥਰ' (ਯੂਹੰਨਾ 1: 42)। ਉਸ ਨੂੰ 'ਖ਼ਾਸ ਸਬੰਧ, ਦਲੇਰ, ਆਤਮਵਿਸ਼ਵਾਸੀ, ਨਿਡਰ, ਉਤਸਾਹੀ, ਮਜ਼ਬੂਤ, ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸਲੀਬ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਫ਼ਰਜ਼ ਨੂੰ ਨਾ ਨਿਭਾਉਣ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਖਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।'¹¹ 'ਅੰਦ੍ਰਿਆਸ' ਇਕ ਯੂਨਾਨੀ ਨਾਂਅ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਬਹਾਦਰ' ਜਾਂ 'ਮਰਦ।' ਉਹ ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਸੀਹ ਦਾ ਪੈਰੋਕਾਰ ਬਣਨ ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾ ਬੰਦਾ ਲਗਦਾ ਹੈ (ਯੂਹੰਨਾ 1: 40)। ਯਿਸੂ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਸ਼ਮਉਨ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਸੀਹ ਕੋਲ ਲੈ ਆਇਆ (ਯੂਹੰਨਾ 1: 41, 42)। ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਸਿਰਫ਼ 'ਸ਼ਮਉਨ ਪਤਰਸ ਦਾ ਭਰਾ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ (ਯੂਹੰਨਾ 1: 40; 6: 8; ਵੇਖੋ ਮੱਤੀ 10: 2; ਲੂਕਾ 6: 14), ਪਰ ਉਹ ਪਤਰਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਯਿਸੂ ਕੋਲ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਵੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ (ਯੂਹੰਨਾ 6: 8, 9; 12: 20-22)। ਅੰਦ੍ਰਿਆਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਅਤੇ ਬੇਗਰਜ਼ ਆਦਮੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਆਇਤ 19. ਪਤਰਸ ਅਤੇ ਅੰਦ੍ਰਿਆਸ ਨੂੰ ਯਿਸੂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ 'ਮੇਰੇ ਮਗਰ ਆਓ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਬਣਾਵਾਂਗਾ।' ਯੂਨਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋਇਆ ਸ਼ਬਦ 'ਮਗਰ ਆਓ' ਇਕ ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦੀ ਥਾਂ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਖ਼ਤ ਹੁਕਮ ਦਾ ਅਸਰ ਹੈ। 'ਮੇਰੇ ਮਗਰ ਆਓ' ਆਕਅੰਸ਼ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ 'ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਆ ਜਾਓ' ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੂਲ

ਵਿਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰੱਬੀਆਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਇਕ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਜਾਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਆਉਣ ਲਈ ਆਮ ਗੱਲ ਸੀ। ‘ਮੈਂ ਬਣਾਵਾਂਗਾ’ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਯਿਸੂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਮਿਸ਼ਨ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਸੀ।

ਇਹ ਭਰਾ ਮੱਛੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ‘ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ’ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਲੂਕਾ ਨੇ ਕੁਝ ਵੇਰਵਾ ਜੋੜਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਕੀ ਹੋਇਆ (ਲੂਕਾ 5: 1-11)। ਮੱਛੀਆਂ ਦੇ ਅਨੌਖੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਕ ਵਾਰ ਐਨੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਫੜੀਆਂ ਜਾਣ ਤੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਥੋੜੀਆਂ ਡੁੱਬਣ ਲਗ ਪਈਆਂ ਸਨ, ਯਿਸੂ ਨੇ ਸ਼ਮਊਠ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਸੀ, ‘ਨਾ ਡਰ, ਇਹਦੇ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਤੂੰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਹੋਵੇਂਗਾ’ (ਲੂਕਾ 5: 10)। ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਦੇ ਰੂਪਕ ਦੀਆਂ ਜੜਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਨੇਮ ਵਿਚ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠਾ ਹੋਣਾ ਨਿਆਂ ਲਈ ਹੁੰਦਾ ਸੀ (ਯਿਰਮਿਯਾਹ 16: 16; ਆਮੋਸ 4: 2; ਹਬਕੂਕ 1: 14-17)। ਨਵੇਂ ਨੇਮ ਵਿਚ ਇਹ ਤਸਵੀਰ ਖੁਦਾ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹੋਏ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ। 13: 47 ਵਾਲਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਇੰਜੀਲ ਦੇ ਜਾਲ ਦੇ ਫੈਲਣ ਅਤੇ ਮਸੀਹ ਲਈ ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਹੋ ਸਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫੜਨ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।¹² ਇਕ ਟੀਕਾਕਾਰ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ, ‘ਇਹ ਝੀਲ ਵਿੱਚੋਂ ਮੱਛੀਆਂ ਫੜਨ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਖੁਦਾ ਦੇ ਵੱਡੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫੜ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਾਪ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੇ ਅਥਾਹ ਕੁੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਣਾ ਹੈ!’¹³ ਗ੍ਰੇਟ ਕਮੀਸ਼ਨ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਰਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ‘ਜੁਗ ਦੇ ਅੰਤ’ (28: 20) ਤਕ ਉਸ ਦੇ ਚੇਲਿਆਂ ਲਈ ਸੀ, ਯਿਸੂ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਇੱਛਾ ਉਸ ਦੇ ਸਭ ਚੇਲਿਆਂ ਲਈ ਹੈ।

ਆਇਤ 20. ਪਤਰਸ ਅਤੇ ਅੰਦ੍ਰਿਆਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬੁਲਾਹਟ ਨੂੰ ਇਕਦਮ ਜਵਾਬ ਮਿਲਿਆ। ਮੱਤੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਝੱਟ ਜਾਲਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਹ ਦੇ ਮਗਰ ਹੋ ਤੁਰੇ। 4: 18 ਦੇ ਖ਼ਾਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਉਲਟ, ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋਇਆ ਯੂਨਾਨੀ ਸ਼ਬਦ ‘ਜਾਲਾਂ’ ਵਧੇਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਕਈ ਵੱਖੋਂ ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਲੂਕਾ 5: 11 ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਛੱਡ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮਗਰ ਹੋ ਤੁਰੇ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਪਤਰਸ ਨੇ ਉਸ ਕੁਰਬਾਨੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ‘ਸੱਭੇ ਕੁਝ’ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ। ‘ਵੇਖ ਅਸੀਂ ਸੱਭੇ ਕੁਝ ਛੱਡ ਕੇ ਤੇਰੇ ਮਗਰ ਹੋ ਤੁਰੇ ਹਾਂ, ਫੇਰ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਲੱਭੂ?’ (19: 27)। ਯਿਸੂ ਨੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਤੋਂ ਯਕੀਨ ਦੁਆਇਆ ਕਿ ਬਰਕਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵਧ ਕੇ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਹਦੇ ਚੇਲੇ ਬਣਨ ਲਈ ਛੱਡਿਆ ਸੀ (19: 28-30)।

ਆਇਤਾਂ 21, 22. ਜਦ ਯਿਸੂ ਯਾਕੂਬ ਅਤੇ ਯੂਹੰਨਾ ਕੋਲ ਆਇਆ ਤਾਂ ਇਹ ਭਰਾ ‘ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਦੇ ਨਾਲ ਬੇੜੀ ਉੱਤੇ ਆਪਣਿਆਂ ਜਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਦੇ ਸਨ।’ ਕ੍ਰਿਆ ਸ਼ਬਦ ‘ਸੁਧਾਰਦੇ’ ‘ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਨਾ’ ਜਾਂ ‘ਠੀਕ ਕਰਨਾ’ ਹੈ। ਮਛੇਰਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਜਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਵਚਨ ਸਿਰਫ਼ ਐਨਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਾਨੂੰ ਇੱਥੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਆ। ਪਰ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਦੇਣਾ ਤਰਕਮੰਗਤ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਹੀ ਕਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਹੋਰ ਦੋ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ‘ਮੇਰੇ ਮਗਰ ਆਓ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਬਣਾਵਾਂਗਾ’ (4: 19)। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਵੀ ਪਤਰਸ ਅਤੇ ਅੰਦ੍ਰਿਆਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਾਲਾ ਹੀ ਸੀ: ਉਹ ਝੱਟ ... ਉਹਦੇ ਮਗਰ ਹੋ ਤੁਰੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਬਣਨ ਲਈ ਮੱਛੀਆਂ ਫੜਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਰੋਬਾਰ, ਆਪਣੇ ਘਰ ਬਾਹਰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਟੱਬਰਾਂ ਸਣੇ ਸਭ ਕੁਝ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ (19: 27-30)।

ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਥੇ ਹੀ ਯਾਕੂਬ ਅਤੇ ਯੂਹੰਨਾ ਦਾ ਪਿਤਾ ਜ਼ੱਬਦੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਉਸ

ਦੇ ਨਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ‘‘ਯਾਹਵੇਹ ਦਾ ਤੋਹਫ਼ਾ’’ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸਲੋਮੀ ਯਿਸੂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਮਰੀਅਮ ਦੀ ਭੈਣ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ (27:56; ਮਰਕੁਸ 15:40; ਯੂਹੰਨਾ 19:25)। ਅਜਿਹਾ ਹੋਣ ਤੇ ਯਿਸੂ ਯਾਕੂਬ ਅਤੇ ਯੂਹੰਨਾ ਦਾ ਮਾਸੀ ਦਾ ਪੁੱਤ ਭਰਾ ਸੀ। ਇਹ ਜਿਸਮਾਨੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਾਉਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਫ਼ਰਤੀ ਨਾਲ ਉਹਦੀ ਮਗਰ ਕਿਉਂ ਚੱਲ ਪਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।

ਯਾਕੂਬ ਅਤੇ ਯੂਹੰਨਾ ਨੂੰ ਉਪ ਨਾਂਅ ‘‘ਬਨੀ ਰੋਗਿਜ਼’’ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ‘‘ਗਰਜਣ ਤੇ ਪੁੱਤਰ’’ (ਮਰਕੁਸ 3:17)। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਿੱਖਾ ਅਤੇ ਸਖ਼ਤ ਸੁਭਾਅ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ ਸੀ ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਸਾਮਰੀਆ ਸ਼ਹਿਰ ਉੱਤੇ ਅਕਾਸ਼ੋਂ ਅੱਗ ਸੁੱਟਣੀ ਪੈਣੀ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਯਿਸੂ ਨੂੰ ਠੁਕਰਾਇਆ ਸੀ (ਲੂਕਾ 9:51-56)। ਯਾਕੂਬ ਅਤੇ ਯੂਹੰਨਾ ਨੂੰ ਅਭਿਲਾਸ਼ੀ ਵੀ ਵਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਥਾਂ ਪਾਉਣ ਲਈ ਯਿਸੂ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ (20:20-28; ਮਰਕੁਸ 10:35-45)। ਯਿਸੂ ਨਾਲ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਬਦਲ ਗਈਆਂ ਸ਼ਾਇਦ ਯੂਹੰਨਾ ਉਹੀ ਚੇਲਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਬਣ ਗਿਆ ‘‘ਜਿਸ ਨਾਲ ਯਿਸੂ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ’’ (ਯੂਹੰਨਾ 13:23; 20:2; 21:7, 20-24) ਅਤੇ ਯਾਕੂਬ ਰਸੂਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਬਣ ਗਿਆ (ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 12:1, 2)।

ਗਲੀਲ ਦੀ ਆਰੰਭਿਕ ਸੇਵਕਾਈ (4:23-25)

²³ਯਿਸੂ ਸਾਰੇ ਗਲੀਲ ਵਿਚ ਫਿਰਦਾ ਹੋਇਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਰੇ ਰੋਗ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਮਾਂਦਗੀ ਨੂੰ ਹਟਾਉਂਦਾ ਸੀ।

²⁴ਅਰ ਸਾਰੇ ਸੂਰੀਆ ਦੇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹ ਦੀ ਧੁੰਮ ਪੈ ਗਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਰੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਕਈ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਅਤੇ ਦੁਖਾਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੂਤ ਬਿੰਬੜੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਮਿਰਗੀ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਅਧਰੰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਦੇ ਕੋਲ ਲਿਆਏ ਅਰ ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਕੀਤਾ।

²⁵ਅਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਭੀੜਾਂ ਗਲੀਲ ਅਤੇ ਦਿਕਾਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਯਰੂਸ਼ਲਮ ਅਤੇ ਯਹੂਦੀਆ ਅਤੇ ਯਰਦਨ ਦੇ ਪਾਰੋਂ ਉਹ ਦੇ ਮਗਰ ਲਗ ਪਈਆਂ।

ਹੁਣ ਮੱਤੀ ਗਲੀਲ ਵਿਚ ਯਿਸੂ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਸੇਵਕਾਈ ਵੱਲ ਮੁੜ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਇੰਜੀਲ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪੂਰੇ ਵਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਸੰਖੇਪ ਸਮੀਖਿਆਵਾਂ ਜੋੜ ਦਿੱਤੀਆਂ (4:23-25; 8:16, 17; 9:35; 12:15, 16; 14:14, 35, 36; 15:29-31; 19:1, 2; 21:14)।

ਆਇਤ 23. ਉਹ ਯਿਸੂ ਦੇ ਗਲੀਲ ਵਿਚ ਲਾਏ ਕਈ ਚੱਕਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲਾ ਸੀ (ਵੇਖੋ 9:35-11:1; ਲੂਕਾ 8:1-3), ਜੋ ਫ਼ਲਿਸਤੀਨ ਦੇ ਉੱਤਰੀ ਭਾਗ ਵਿਚ ਸੀ (4:15 ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਵੇਖੋ)। ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਗੈਰਕੌਮਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਆਬਾਦੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਸੀ ਕਿ ਯਿਸੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਾਂ (ਸਿਨਾਗੋਗਾਂ) ਵਿਚ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ (9:35; 12:9; 13:54) ਜੋ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨਕਾਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਕਾਈ ਸਿਰਫ਼ ਯਹੂਦੀਆਂ ਤਕ ਸੀਮਤ ਸੀ (10:5, 6; 15:21-28)।

ਹੁਣ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਨਾਗੋਗ ਬਾਬੁਲ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦੌਰਾਨ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਆਏ ਸਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ 200 ਈ. ਪੂ. ਤਕ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।¹⁴ ਇਹ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਸਨ। ਉਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ‘‘ਚਰਚ ਬਿਲਡਿੰਗਾਂ’’

ਜਾਂ ਗਿਰਜਾ ਘਰ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਲੋਕ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਵਚਨ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਭਤ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਮਿਸ਼ਨਾਹ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿੱਥੇ ਦਸ ਯਹੂਦੀ ਪਰੁਖ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਉੱਥੇ ਸਿਨਾਗੋਗ (ਯਹੂਦੀ ਸਮਾਜ ਕੇਂਦਰ) ਬਣ ਸਕਦਾ ਸੀ।¹⁵ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਦੇ ਟਾਲਮੁਡ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਹੈ ਕਿ 70 ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਵਿਚ 480 ਸਿਨਾਗੋਗ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ¹⁶ ਜਦਕਿ ਬੇਬੀਲੋਨ ਜਾਂ ਬਾਬਲ ਦੇ ਟਾਲਮੁਡ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 394 ਸੀ।¹⁷

ਆਦਰਸ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਿਨਾਗੋਗ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪਹਾੜੀ ਥਾਂ ਤੇ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਿੱਥੋਂ ਕਿ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਨਜ਼ਰ ਆ ਸਕੇ।¹⁸ ਤਾਂ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹਰ ਥਾਂ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਿਨਾਗੋਗ ਨੂੰ ਰਸਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਆਸਾਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਦਰਿਆ ਜਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਝੁਕਾਅ ਸੀ।

ਸਿਨਾਗੋਗ (ਯਹੂਦੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਕੇਂਦਰ) ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ‘ਸਰਦਾਰ’ (ਸਰਦਾਰਾਂ) ਜਾਂ ‘ਅਧਿਕਾਰੀ’ (ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ) ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ (ਮਰਕੁਸ 5:22; ਲੂਕਾ 8:41; ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 18:8, 17)। ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਗੂਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਸਿਨਾਗੋਗਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ (ਲੂਕਾ 13:14)। ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਅਤੇ ਨਬੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਸਿਨਾਗੋਗ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਮੰਡਲੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਰੱਬੀ ਨੂੰ ਸੱਦਦਾ ਸੀ (ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 13:15; ਵੇਖੋ ਲੂਕਾ 4:16-27)। ਇਸੇ ਰੀਤ ਨੇ ਯਿਸੂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਬੋਲਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਦਿੱਤੇ।

ਯਿਸੂ ਵਚਨ ਵਿੱਚੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ‘ਰਾਜ ਦੀ ਖੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ’ ਵੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ‘ਖੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ’ ਤੋਂ ਭਾਵ ‘ਇੰਜੀਲ ਜਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਹੈ। ਇਹ ਆਇਤ 17 ਵਾਲਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ: ‘ਤੇਬਾ ਕਰੋ ਕਿਉਂ ਜੋ ਸੁਰਗ ਦਾ ਰਾਜ ਨੇੜੇ ਆਇਆ ਹੈ।’ ਰਾਜ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਪਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਹੈ ਨੇੜੇ ਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਦੇ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਆ ਜਾਣਾ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਯਿਸੂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਸੀ (ਵੇਖੋ ਮਰਕੁਸ 9:1)। ਯਿਸੂ ਤਦ ਤਕ ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ਜਦ ਤਕ ‘ਹੁਕਮ ਦੇ ਕੇ ਉਤਾਹਾਂ ਉੱਠਾ ਲਿਆ ਗਿਆ’ ਅਤੇ ਉਹ ‘ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ’ (ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 1:2, 3)।

ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ ਬਲਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਰੇ ਰੋਗ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਮਾਂਦਗੀ ਵੀ ਦੂਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਯਿਸੂ ਦੇ ਮੋਅਜਜ਼ੇ ਯੂਹੰਨਾ ਬਪਤਿਸਮਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਡ ਕਰਨ ਲਈ ਸਨ। ਯੂਹੰਨਾ ਨੇ ਕੋਈ ਮੋਅਜਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਯਿਸੂ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਣ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਮੁਕਮੱਲ ਚੰਗਿਆਈ ਦੇਣ ਦੀ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੇ ਇਕ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸਚਮੁਚ ਖ਼ੁਦਾ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਮਸੀਹਾ ਹੈ (11:2-6)।

ਆਇਤ 24. ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੋਅਜਜ਼ਿਆਂ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਯਿਸੂ ਦਾ ਨਾਂਅ ਸੁਰੀਆ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਫੈਲ ਗਿਆ। ਪਹਿਲੀ ਸਦੀ ਵਿਚ ‘ਸੁਰੀਆ’ ਵਿਸ਼ਾਲ ਰੋਮੀ ਹਕੂਮਤ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਫ਼ਲਿਸਤੀਨ ਆਉਂਦਾ ਸੀ (ਲੂਕਾ 2:2)। ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਨਾਂਅ ਸਿਰਫ਼ ਗਲੀਲ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹੈ ਪਰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ 4:25 ਵਿਚ ਦਰਜ ਪੂਰਾ ਇਲਾਕਾ ਆਉਂਦਾ ਸੀ।

ਯਿਸੂ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਪੂਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਫੈਲ ਜਾਣ ਕੇਰਕੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਬੀਮਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਲਿਆਉਂਦੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭੂਤ ਚਿੰਬੜੇ, ਮਿਰਗੀ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਅਧਰੰਗੀ ਤਕ ਹੁੰਦੇ

ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸ਼ਾਇਦ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਵਿਖਾਉਣ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਯਿਸੂ ਵਿਚ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਚੰਗਿਆਈ ਦੇਣ ਦੀ ਉਸ ਦੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਆਇਤ 25. ਯਿਸੂ ਦੀ ਮਜ਼ਹੂਰੀ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਹਰ ਥਾਂ ਉਹਦੇ ਮਗਰ ਰਹਿਣ ਲੱਗੀ। ਇਹ ਭੀੜ ਸਿਰਫ਼ ਗਲੀਲ ਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਫ਼ਲਿਸਤੀਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ।

ਦਿਕਾਪੁਲਿਸ ਯਰਦਨ ਦੇ ਪਾਰ ਦਾ ਜਿਲਾ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਯੂਨਾਨੀ ਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਮੁਤਾਬਿਕ ਦਸ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਯੂਨਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਪਲਾਇਨੀ ਵੱਲੋਂ ਦਮਿਸਕ, ਫ਼ਿਲਾਡੈਲਫ਼ੀਆ, ਰਫ਼ਾਨਾ, ਸ਼ਿਤੋਪੁਲਿਸ (ਬੈਤਸੀਅਨ), ਗਦਰਾ ਹਿਪੋਸ, ਗਿਦਿਓਨ, ਪੇਲਾ, ਗਿਰਾਸਾ ਅਤੇ ਕਨਾਥਾ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।¹⁹ ਪੂਰੇ ਦਿਕਾਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਮੂਲ ਯੂਨਾਨੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਲਈ ਸਿਕੰਦਰ ਮਹਾਨ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਿਤੋਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਜੋ ਯਰਦਨ ਦੇ ਪੱਛਮ ਵਿਚ ਸੀ, ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਯਰਦਨ ਦੇ ਪੂਰਬ ਵਿਚ ਸਨ।

ਯਿਸੂ ਦੀ ਸੁਣਨ ਲਈ ਦੂਰੋਂ ਦੂਰੋਂ ਆਈਆਂ ਭੀੜਾਂ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦਿਆਂ ਮੱਤੀ ਨੇ ਯਰੂਸ਼ਲਮ ਅਤੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਅਤੇ ਯਰਦਨ ਦੇ ਪਾਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ('ਯਰਦਨ ਦੇ ਪਾਰ ਦਾ ਇਲਾਕਾ'; NIV)। ਇਹ ਆਖ਼ਰੀ ਵਾਕਅੰਸ਼ ਪਿਰੀਆ ਬਾਰੇ ਹੈ।

~~~ ਸਬਕ ~~~

ਗੁਆਚਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ

ਖ਼ੁਦਾ ਦੀ ਯੋਜਨਾ: ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ (4:12-25)

ਬਪਤਿਸਮਾ ਲੈਣ ਅਤੇ ਅਜ਼ਮਾਇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਅਦ, ਯਿਸੂ ਨੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ, ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਅਤੇ ਚੰਗਿਆਈ ਦੇਣ ਨਾਲ ਗਲੀਲ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸੇਵਕਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਕੁਝ ਮਛੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚੇਲੇ ਬਣਨ ਲਈ ਵੀ ਸੌਂਦਿਆ। ਸਾਡੇ ਵਚਨ ਪਾਠ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਤਿੰਨ ਖ਼ਾਸ ਸਬਕ ਮਿਲਦੇ ਹਨ:

1. ਗੁਆਚੀ ਹੋਈ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਖ਼ੁਦਾ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਵਚਨ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ (4: 12-17)।
2. ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰਨੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ਜੋ ਸਾਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਏ ਹਨ (4: 12, 17)।
3. ਸਾਨੂੰ ਖ਼ੁਦਾ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਚੱਲਦਿਆਂ ਰੱਖਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਚੁਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਲਾਈ ਦੇਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ (4: 18-22)।
4. ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਉੱਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯਿਸੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰਚਾਰ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਮੰਨਿਆ (4: 17, 23)।
5. ਸਾਨੂੰ ਅਸਲ ਮੋਅਜ਼ਜ਼ਿਆਂ ਅਤੇ ਅੱਜ ਦੇ ਢੋਂਗੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਥਿਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ (4: 23, 24)।

ਟਿੱਪਣੀਆਂ

¹ਲਿਓਨ ਮੌਰਿਸ, *ਦ ਗੌਸਪਲ ਅਕਾਰਡਿੰਗ ਟੂ ਮੈਥਿਊ*, ਪਿੱਲਰ ਕਮੈਂਟਰੀ (ਗ੍ਰੈਂਡ ਰੈਪਿਡਸ, ਮਿਸ਼ਿਗਨ: ਵਿਲੀਅਮ ਬੀ. ਈਰਡਮੈਂਸ ਪਬਲਿਸ਼ਿੰਗ ਕੰ., 1992), 80. ²ਮੱਤੀ 13:53-58 ਤਕ ਨਾਸਰਤ ਵਿਚ ਯਿਸੂ ਦੇ ਠੁਕਰਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦਾ। ³ਡੋਨਲਡ ਏ. ਹੈਗਨਰ, *ਮੈਥਿਊ 1-13*, ਵਰਡ ਬਿਬਲੀਕਲ ਕਮੈਂਟਰੀ, ਜਿਲਦ 33ਏ (ਡਲਾਸ: ਵਰਡ ਬੁਕਸ, 1993), 73. ⁴ਜੋਸੇਫ਼ ਲਾਈਫ਼ 45; ਵਾਰਜ਼ 3.3.2. ⁵ਜੋਸੇਫ਼ ਲਾਈਫ਼ 17. ⁶ਜੈਕ ਪੀ. ਲੂਈਸ, *ਦ ਗੌਸਪਲ ਅਕਾਰਡਿੰਗ ਟੂ ਪਾਰਟ*, 1, ਦ ਲਿਵਿੰਗ ਵਰਡ ਕਮੈਂਟਰੀ (ਆਸਟਿਨ, ਟੈਕਸਸ: ਸਵੀਟ ਪਬਲਿਸ਼ਿੰਗ ਕੰ., 1976), 74. ⁷ਹੈਗਨਰ, 76. ⁸ਮਿਸ਼ਨਾਹ ਐਬਥ 1.16. ⁹ਯਿਸੂ ਦੇ ਮਛੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦਣ ਅਤੇ ਏਲੀਯਾਹ ਦੇ ਅਲੀਸ਼ਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖੇਤ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਸੱਦਣ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਤੇ ਧਿਆਨ ਦਿਓ (1 ਰਾਜਿਆਂ 19:19-21)। ¹⁰ਲੂਈਸ, 74.

¹¹ਦ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਸਟੈਂਡਰਡ ਬਾਈਬਲ ਇੰਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ, ਸੰਪਾ. ਜੇਮਸ ਓਰ (ਗ੍ਰੈਂਡ ਰੈਪਿਡਸ, ਮਿਸ਼ਿਗਨ: ਵਿਲੀਅਮ ਬੀ. ਈਰਡਮੈਂਸ ਪਬਲਿਸ਼ਿੰਗ ਕੰ., 1939), 4:2349 ਵਿਚ ਜੇਮਸ ਐਮ. ਗ੍ਰੇਅ, ‘ਪੀਟਰ, ਸਾਈਮਨ!’ ¹²ਡਗਲਸ ਆਰ. ਏ. ਹੇਅਰ, *ਮੈਥਿਊ*, ਇੰਟਰਪ੍ਰਿਟੇਸ਼ਨ (ਲੂਈਸਵਿੱਲੇ: ਜੌਨ ਨੌਕਸ ਪ੍ਰੈੱਸ, 1993), 31. ਜਾਲ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਵਿਚ (13:47-50), ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਚੰਗੀਆਂ ਮੱਛੀਆਂ (ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਲੋਕਾਂ) ਨੂੰ ਮਾੜੀਆਂ ਮੱਛੀਆਂ (ਬੇਵਿਸ਼ਵਾਸੇ ਲੋਕਾਂ) ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ। ¹³ਸੂਜ਼ੇਨ ਡੀ ਡਾਈਰਿਚ, *ਦ ਗੌਸਪਲ ਅਕਾਰਡਿੰਗ ਟੂ ਮੈਥਿਊ*, ਅਨੁ. ਡੋਨਲਡ ਜੀ. ਮਿਲਰ, ਲੇਮੈਨ’ਜ਼ ਬਾਈਬਲ ਕਮੈਂਟਰੀ, ਜਿਲਦ 16 (ਰਿਚਮੰਡ, ਵਰਜੀਨੀਆ: ਜੌਨ ਨੌਕਸ ਪ੍ਰੈੱਸ, 1961), 26. ¹⁴ਐਕਲੇਸੀਏਸਟਿਕਸ 51:23. ¹⁵ਮਿਸ਼ਨਾਹ ਮੇਗਿੱਲਾ 1.3; 4.3; ਸੈਨਹੇਡ੍ਰਿਨ 1.6; ਐਬਥ 3.6. ¹⁶ਜਰੂਸਲੇਮ ਟਾਲਮੁਡ ਮੇਗਿੱਲਾ 3.1. ਗੋਮਾਰਾ (ਮਿਸ਼ਨਾਹ ਦਾ ਇਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ) ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਸ਼ਨਾਹ ਦੇ ਤੋਂ ਹਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ (1) ਦ ਜਰੂਸਲਮ ਟਾਲਮੁਡ ਅਤੇ (2) ਦ ਬੇਬੀਲੋਨੀਅਨ ਟਾਲਮੁਡ (ਜਿਸਨੂੰ ਇਸ ਟੀਕਾ ਵਿਚ ‘ਟਾਲਮੁਡ’ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ। ¹⁷ਟਾਲਮੁਡ ਕੇਟੁਬੋਥ 105ਏ. ¹⁸ਟਾਲਮੁਡ ਸੱਬਥ 11ਏ. ¹⁹ਪਲਾਇਨੀ ਨੈਚੁਰਲ ਹਿਸਟਰੀ 5.16.74.